

Foglalkoztatáspolitikai kihívások a magyar mezőgazdaságban és élelmiszeriparban

Szakpolitikai tanulságok és következtetések¹

Az olvasó e ritka tanulmány birtokában képet alkothat a magyar agrárium és az élelmiszeripar helyzetéről. A 8 fejezet az OPTEN adatbázisa alapján mutatja be a jelen állapotot. A következtetések meghatározóak a közvetlen és a jövőbeli feladatokhoz. A teljes tanulmány hamarosan elérhető lesz Olvasóink számára is.

Részletek a tanulmányból

A magyar mezőgazdaság mind területi termelékenység, mind munkatermelékenység tekintetében jelentősen elmarad a nyugat-európai országok többségétől. Egy átlagos magyar mezőgazdasági dolgozó nagyjából fele akkor értéket képes megtermelni, mint egy átlagos nyugat-európai. Ezen a tendencián sem az elmúlt évtizedek eseményei, sem az EU-csatlakozás nem segített igazán.

A családi gazdaságoknak Magyarországon továbbra is kiemelkedően fontos szerepük van. A hazai agrárpolitikának törekednie kell arra, hogy ösztönözze az egy családot eltartani képes birtokméretet, a mezőgazdasági területek konszolidációja, az elaprózottság csökkentése révén. A család mindig magáénak fogja érezni az adott birtokot és a generációváltás ösztönzésével hosszú távon a megfelelő szaktudás és tőke összpontosulhat egy-egy család kezében. A kormánynak tudatosan kell foglalkoznia a generációváltás témakörével és azzal, hogy a szektor hosszú távon vonzó alternatíva lehessen a fiatalok számára.

Versenyképes béreket kell tudni biztosítani a pályát választók számára, amihez versenyképes mezőgazdaságra és élelmiszeriparra van szükség. Az automatizáció fejlesztésével összhangban kell állnia a bérek fejlesztésének is, hiszen magasabb szaktudásért magasabb bér jár.

Szükség van egy versenyképességi/termelékenységi fordulatra, ahol a magyar mezőgazdaság fokozatosan átáll az alacsony hozzáadott értékű tömegtermékek termeléséről a magasabb hozzáadott értékű élelmiszerek

előállítására. Hosszú távon megkerülhetetlen a hazai élelmiszeripar erőteljes fejlesztése és a mezőgazdaság és élelmiszeripar közötti partneri kapcsolatok javítása.

Az elmúlt években egyre jobban érzékelhető, hogy a klímaváltozás, a negyedik ipari forradalom és a növekvő középosztály globálisan egyre nagyobb kihívások elé állítja a magyar mezőgazdaságot és élelmiszeripart. Ez a kihívás piaci és technológiai egyszerre. Piaci probléma, hogy az EU-n belül, illetve szűkebben a kelet-közép-európai térségben a környező országok élelmiszeripari fejlettsége, termelékenysége meghaladja a hazait. Technológiai amennyiben teljesen új technológiai környezet lesz meghatározó várhatóan a következő években. Ugyanakkor mind a két ágazat jelentős szerepet játszik a hazai gazdaságban nemzetgazdasági súlyánál és történelmi-földrajzi adottságainál fogva.

A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar nemzetgazdasági jelentőségét többek között az mutatja, hogy előbbiben a foglalkoztatottak száma közel 200 ezer, míg utóbbiban közel 140 ezer, vagyis a szektorban összesen megközelítőleg 340 ezer ember dolgozik, ami az összes foglalkoztatott közel 7,5%-a. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma ugyanakkor éves szinten meglehetősen egyenlőtlen, szezonális jelleget mutat és leginkább a május-október hónapokban jelentkezik munkacsúcs. Az összképet tovább árnyalja az egyes mezőgazdasági ágazatok eltérő munkaerő-igénye, a relatíve leginkább gépesített szántóföldi növénytermesztéstől az állattenyésztésen át a leginkább kézimunka-igényes zöldség-gyümölcs-termelő és dísznövénytermesztő ágazatokig. Az élelmiszeriparban ehhez képest általánosságban kiegyenlített a munkaerő iránti kereslet.

Kínálati oldalon a hazai mezőgazdaságban és élelmiszeriparban évek óta komoly foglalkoztatási problémák jelentkeznek. Egyfelől nehéz megfelelően képzett és akár napi 10-12 órát is szezonálisan dolgozni képes munkaerőt találni, ráadásul meglehetősen rövid idő alatt, figyelembe véve a termékek romlandóságát. Másfelől a magyar mezőgazdaság komoly problémája a munkaerő alacsony termelékenysége, hatékonysága. Fentiek általánosságban negatívan hatnak a termékek és termékek minőségére és mennyiségére egyaránt.

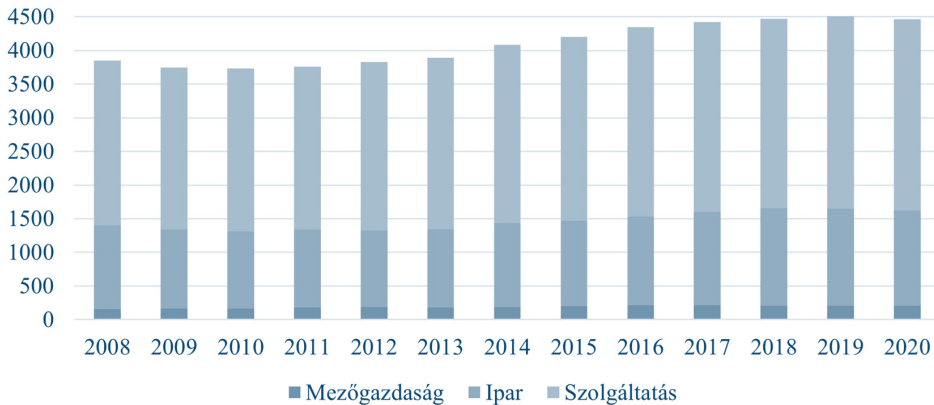
A fenti folyamatokat nem segíti a magyar mezőgazdaság termelési szerkezetének elaprózottsága, az elöregedő gazdatársadalom, a vidéki népesség elvándorlása, a mezőgazdasági jövedelmek relatíve alacsony szintje és az utóbbi években a koronavírus járvány és a szomszédban dúló ukrán-orosz konfliktus elterjedése sem.

A magyar agrárfoglalkoztatás helyzete – országos adatok alapjára Magyarország az 1989–1990-ben lezajló átalakulások alapjaiban változtatták meg a gazdaság, illetve a társadalom berendezkedését, mely együtt járt a munkanélküliség megjelenésével és állandósulásával. A rendszervál-

tást követően gyökerestül átalakult a foglalkoztatás szerkezete; a klasszikusan termelő ágazatok súlya csökkent, míg párhuzamosan a szolgáltatási szektor szerepe növekedett (1. ábra). Ez az átalakulás pedig egy erőteljes létszámcsökkentést eredményezett a mezőgazdaságban dolgozók számát illetően.

1. ábra: A foglalkoztatottak számának megoszlása Magyarországon nemzetgazdasági ágak szerint, ezer fő

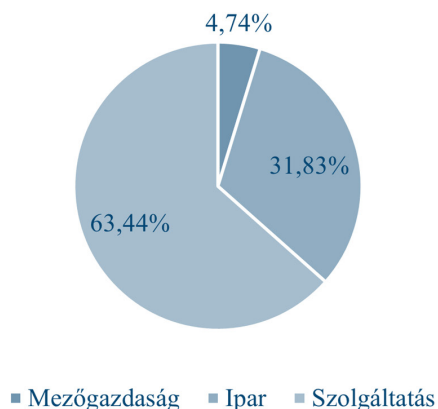
Forrás: Saját összeállítás KSH (2021) alapján

A 2020-as adatok alapján a foglalkoztatottak közel kétharmada a szolgáltatási szektorban, megközelítőleg 30%-uk a ipari szektorban, és mindösszesen 4,74%-uk dolgozott mezőgazdasági iparágban (2. ábra). A mezőgazdaságból élő, illetve az ahhoz valamilyen szinten (pl.: megélhetés vagy annak kiegészítése) kötődők száma a valóságban jóval magasabb lehet a hivatalos statisztikák adatainál.

2. ábra: A hazai foglalkoztatottak számának megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint 2020-ban

Forrás: Saját összeállítás KSH (2021) alapján

A foglalkoztatottság terület szerinti megosztását megfigyelve az Észak- és Dél-Alföldön, illetve, Dél-Dunántúlon dolgoznak a legtöbben (3.1. táblázat). Utóbbi két régiók klasszikusan vidéki jellegű térségek és itt a legmagasabb a mezőgazdaság részaránya GDP-ben mérve is. A két régióban a rendszerváltást követően a települések közötti kapcsolatok is átalakultak, fontosabbá váltak a városok és az őket körülvevő települések közötti kapcsolatok. Az urbanizáció során, a vidéki (főként mezőgazdasággal foglalkozó) területekről a munkaerő a városok felé kezdett áramlani. Ez a folyamat a falvakat illetően befolyásolja a mezőgazdasági foglalkoztatottak számának alakulását, hiszen a nagyobb települések a szomszédos kistelepülésekről vonják el a munkaerőt, ennek köszönhetően pedig a lakosok nagy rész ingázóvá válik és nem vesz részt a lokális termelésben.

A hazai agrárvállalkozások csökkenő hatékonysága több foglalkoztatáshoz kötődő mutatón is tetten érhető. A létszamarányos árbevétel medián értéke például 2011-ben 12-27 millió forint/fő volt átlagosan, míg 2020-ban 11-25 millió forint/fő lett (4.5. ábra). A létszamarányos árbevétel medián értéke 2011-ben és 2015-ben Somogy megyében, 2020-ban viszont már Zala megyében volt a legmagasabb, míg mindhárom vizsgált év esetében Nógrád megyében volt a legalacsonyabb.

A fejlődés leginkább az egyéni gazdaságok területén ment végbe, a gazdasági szervezetek körében éppen az ellenkező tendencia zajlott le és nőtt a képzettség nélküli irányítók aránya és száma. A kor szerinti eloszlást és a végzettséget összevetve, elmondható, hogy leginkább a fiatalabb (25-44 év közötti) korosztály esetében a legmagasabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya és hogy minél idősebb egy irányító, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy nincsen közvetlen mezőgazdasági végzettsége (3.6. ábra). A nemek tekintetében, a nők 6%-a, a férfiak 10%-a rendelkezik valamilyen felsőfokú végzettséggel).

Szakpolitikai tanulságok és következtetések

- Azonosítani, elemezni, majd rangsorolni szükséges a munkaerőhiány okait. Ilyen tényezők lehetnek: az ágazat bérszínvonala, a munkavégzés körülményei, az élelmiszeripar reputációja és az élelmiszeripari munkák megítélése, a rivális ágazatok (pl. autóipar, elektronika) tulajdonságai, vonzereje.
- Mezőgazdasági szakmunkásképző, továbbképző tudás- és bemutató központokra is szükség van. Ezekben a 21. századi technológiák, precíziós technikák használatára alkalmas és képes fiatalokat képeznének.
- Eredménykockázatot csökkentő, nagyobb birtokszerkezetű területek, állattartó állomások (komplex helyek) felé történő integrálódása nemzetgazdasági feladat.

A tanulmányból kirajzolódott a levonható tanulságok

Nemzetközi sztenderdekkel fel kell mérni a hazai agrárfoglalkoztatás jelenlegi helyzetét és kihívásait. A kapott adatok alapján releváns foglalkoztatáspolitikai programot kell kidolgozni. Amit viszont már tudunk:

- A magyar mezőgazdaság termelési szerkezete és birtokszerkezete elaprózott.
- A gazdaságszervezet elöregedett, a falusi népesség elvándorolt.
- A mezőgazdasági jövedelmek szintje relatíve alacsony.
- A külső, nemzetközi tényezők hatása is kedvezőtlen.

A tanulmány teljes tartalomjegyzéke

Bevezetés

1. Agrárfoglalkoztatás a fejlett országokban
2. Mit mond a szakirodalom?
 - *Családi gazdaságok*
 - *Munkaerő*
 - *Nemek közötti különbségek*
 - *Munkabér*
 - *Oktatás és szakképzés*
 - *Termelékenység*
3. A magyar agrárfoglalkoztatás helyzete országos adatok alapján
4. A hazai agrárfoglalkoztatás helyzete vállalati adatok alapján
5. Az interjúk tapasztalatai
 - *Sok az új kihívás*
 - *Nemzetközi jó gyakorlatok és szakpolitikai javaslatok*
6. A hazai agrár- és élelmiszeripari foglalkoztatás helyzete és kihívásai

A tanulmány szerzői

- Borda Áron József, PhD hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem
- Dr. Jámbor Attila, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem
- Mamuzsics Dóra Edit, hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem
- Maró Zalán Márk, PhD hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem
- Dr. Mizik Tamás, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem
- Dr. Molnár Endre Mihály, adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem
- Dr. Nagy Judit, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem
- Dr. Török Áron, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem

Az összeállítást készítette: dr. Ritter Tibor, a Köz-Gazdaság szerkesztőbizottságának titkára